

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Ανάπτυξη του Λόγου

Ενότητα 2: Ανάπτυξη γλωσσικών ικανοτήτων
Προλεκτική περίοδος

Δήμητρα Κατή

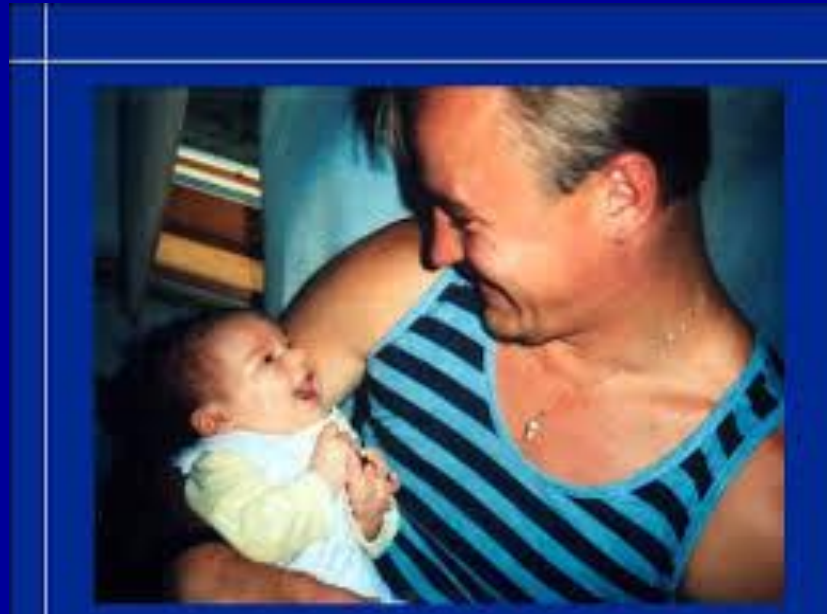
Σχολή Επιστημών της Αγωγής

Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική
Ηλικία

Η ΠΡΟΛΕΚΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΒΡΕΦΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Οι ρίζες

των ικανοτήτων γλωσσικής επικοινωνίας;

Οι διαφάνειες αυτές
προετοιμάστηκαν σε
συνεργασία με την
Α. Καρούσου

Συνέχεια ή ασυνέχεια ανάμεσα στην προλεκτική και στη λεκτική περίοδο;

Νατιβισμός: *ασυνέχεια*

Η γλώσσα εμφανίζεται απότομα και ανεξάρτητα από προγενέστερες ικανότητες

vs.

Κονστρουκτιβισμός: *συνέχεια*

Η γλώσσα δεν εμφανίζεται απότομα αλλά οικοδομείται πάνω σε ποικίλες ικανότητες και εμπειρίες που αρχίζουν να αναπτύσσονται ακόμη και πριν από τη γέννηση

Προλεκτικές ικανότητες: η βάση της γλωσσικής επικοινωνίας σύμφωνα με τον κοστρουκτιβισμό

(π.χ. Halliday 1975, Bates 1979, Bruner 1983, Locke 1993)

- **Αντίληψη της ομιλίας**
(π.χ. αντίληψη προσωδίας, τμημάτων ήχου)
- **Άρθρωση**
(π.χ. συλλαβών, συλλαβικών συμπλεγμάτων)
- **Επικοινωνία**
(π.χ. πρωτοσυνομιλίες)
- **Γνωσιακή ανάπτυξη**
(π.χ. μίμηση, χρήση συμβόλων)

ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΟΜΙΛΙΑΣ

Πριν από τη γέννηση,
από τον 6ο μήνα της κύησης:

Η ακοή αναπτυγμένη,

η μόνη μάλιστα αίσθηση

που δέχεται επί της ουσίας ερεθίσματα.

Τα έμβρυα ακούν τους σωματικούς ήχους της μητέρας

- κατεξοχήν τη φωνή και τους χτύπους της καρδιάς -

φιλτραρισμένους βεβαίως μέσα από το υγρό,

δηλ. σε χαμηλές συχνότητες

(Benzaquin et al. 1990)

7

Εμπειρία με τη φωνή της μητέρας

**Εκτενής εξοικείωση με την ομιλία
στο 3^ο τρίμηνο της εγκυμοσύνης**

**Επεξεργασία της ομιλίας και καταγραφή
επαναλαμβανόμενων χαρακτηριστικών της**

Αναμενόμενο με δεδομένο ότι τα έμβρυα

- **δεν επεξεργάζονται επί της ουσίας άλλα αισθητηριακά ερεθίσματα**
- **δεν κατανοούν το νόημα της ομιλίας και μπορούν να επικεντρωθούν στις αναλύσεις του ήχου μόνο**

Ικανότητες νεογέννητου

1. Ευαισθησία στην ανθρώπινη φωνή και διάκρισή της από άλλους ήχους (Cooper & Aslin 1990)
2. Αναγνώριση μητρικής φωνής από άλλες (de Casper κ.σ. 1980, 1986)
3. Αναγνώριση μητρικής γλώσσας από άλλες (ακόμη κι αν μέσα από την οικεία φωνή της μητέρας) (Mehler κ.σ. 1988)

Με βάση προσωδία ή μουσικότητα ομιλίας:

πιο συγκεκριμένα:

- **Επιτονισμό (μελωδία) προτάσεων, π.χ. ερωτηματικός ή καταφατικός τόνος φωνής** (Mehler et al. 1988, Moon, Cooper & Fifer 1993).
- **Ρυθμό ομιλίας, π.χ. συλλαβή που τονίζεται σε μια λέξη** (Bertoncini 1993, Mehler, Dupoux, Nazzi & Dehaene-Lambertz 1996).

4. Αναγνώριση μιας ιστορίας που η μητέρα είχε αφηγηθεί επανειλημμένα στο τελευταίο τρίμηνο της εγκυμοσύνης (ακόμη κι αν την αφηγηθεί μια πολύ διαφορετική φωνή) (deCasper 1992)

Πιθανή ένδειξη ότι:

δεν αναγνωρίζει μόνο την προσωδία της ομιλίας
αλλά και τμήματα ήχου της,
(δηλ. διαφορές φθόγγων ή συλλαβών)

Ακουστική επεξεργασία ήχου ομιλίας
συνεπώς

όχι μόνο με βάση τη μελωδία ή προσωδία

αλλά και

τμήματα ή κομμάτια ήχου

ή φωνητικά στοιχεία

(σύμφωνα με όρους της γλωσσολογίας)

ειδικότερα μάλιστα αναγνωρίζουν

ομοιότητες και διαφορές τμημάτων ήχου

**Αντίληψη φωνητικών στοιχείων ή κατηγοριών
ισούνται όμως με ανακάλυψη ομοιοτήτων
μεταξύ εν μέρει διαφορετικών ήχων**

(βλ. εισαγωγή στη φωνολογία στο μάθημα «Γλώσσα, Κοινωνία και Νόηση»
όπου επισημαίνεται ότι ένα φώνημα για παράδειγμα παράγεται με εν μέρει
πολύ διαφορετικούς ήχους παρότι τους αντιλαμβανόμαστε ως ίδιους

**Αυτή η θεωρητικά απαιτητική κατηγοριοποίηση
του ήχου σε λίγα είδη
παρατηρείται ήδη στο τέλος του πρώτου μήνα της ζωής**

**Εντυπωσιακή ικανότητα
απολύτως απαραίτητη
για τη μάθηση της ανθρώπινης γλώσσας
και ειδικότερα της φωνολογίας της:**

Ευρήματα από αρκετές πλέον έρευνες πιστοποιούν την κατηγοριοποίηση ήχων:

Αντίληψη του ήχου στα βρέφη
όχι με βάση κάθε ηχητική διαφορά
αλλά ορισμένων μόνο διαφορών,
ειδικά εκείνων των λίγων
που χρησιμοποιούν οι γλώσσες του κόσμου
για να διαφοροποιήσουν νοήματα ή λέξεις

Διάκριση φωνητικών διαφορών

Ιστορικά πρώτη μελέτη με μεγάλη απήχηση

Eimas, Siqueland, Jusczyk & Vigorito (1971):

Βρέφη σε εργαστήριο εκτίθενται
σε πολλές διαφορετικές ηχητικές εκδοχές
των συλλαβών που μπορούμε να γράψουμε

ως /ba/ και /pa/

Μετριέται η αντίδρασή τους
στις ηχητικές διαφοροποιήσεις
μέσα από την ταχύτητα του ρυθμού
της καρδιάς και του πιπιλίσματος

(δηλ. με συνηθισμένους μεθόδους μελέτης των βρεφών)

Εύρημα:

Τα βρέφη «ακούν» τις διαφορές
περίπου όπως οι ενήλικες:

Πιο συγκεκριμένα,

Δεν αντιδρούν στις πολλές ηχητικές διαφορές
παρά μόνο σε μία:

Καταγράφουν μόνο εάν στην άρθρωση
του συμφώνου στην αρχή της συλλαβής
πάλλονται ή όχι οι φωνητικές χορδές

[στους άφωνους ήχους όπως το /p/ δεν πάλλονται
ενώ το αντίθετο ισχύει στους ηχηρούς όπως το /b/]

Όλα μάλιστα τα βρέφη αντιδρούν με τον ίδιο ακριβώς τρόπο,
«ακούνε» δηλαδή μόνο αυτή τη διαφορά
και όχι τις πολλές άλλες διαφοροποιήσεις των δύο συμφώνων.

Υποθέτουμε συνεπώς ότι:

τα βρέφη κατηγοριοποιούν τους ήχους
σε λίγα μόνο είδη

παραγνωρίζοντας τις περισσότερες διαφορές τους
(εδώ τις πολλές διαφορετικές προφορές των /p/ και /b/)

Κρίσιμο ότι το ίδιο ισχύει στους ενήλικες:

Οι γλώσσες δεν χρησιμοποιούν
όλες τις ηχητικές διαφορές
για να διαφοροποιήσουν νοήματα, δηλ. λέξεις,
αλλά λίγες μόνο.

Έτσι οι ομιλητές χρειάζεται να
κατηγοριοποιήσουν τους ήχους με βάση αυτές
τις λίγες μόνο πολύ συγκεκριμένες διαφορές,
και όχι με βάση άπειρες άλλες διαφορές τους.

Φωνητική κατηγοριοποίηση:

(βλ. πάλι εισαγωγικά μαθήματα για τη φωνολογία)

διαφορετικά ερεθίσματα ήχου

γίνονται αντιληπτά ως ίδια

(π.χ. άπειρες ειδοχές του π ως ένας ήχος)

Στη γλώσσα παραμερίζουμε ποικίλες διαφορές

π.χ. στην ταχύτητα εκφοράς, στο ηχητικό φάσμα,

στη χροιά της φωνής

(διαφορές που προκύπτουν λόγω

ηλικίας, φύλου, συναισθηματικής κατάστασης, ταχύτητας

άρθρωσης, ιδιολέκτου κ.λπ.)

Ηχηρότητα: ένα μόνο παράδειγμα φωνητικής διαφοροποίησης

Ηχηρά – **Άφωνα** σύμφωνα
(πάλλονται οι φωνητικές χορδές
ή δεν πάλλονται)

π.χ.
/ba/-/pa/, /ga/-/ka/, /da/-/ta/

Κρίσιμη ηχητική διαφορά
που χρησιμοποιούν οι ανθρώπινες γλώσσες
για να διαφοροποιήσουν νοήματα

(π.χ. **b**es : **p**es (μπες : πες στα ελληνικά
bin : **p**in στα αγγλικά)

Άλλα παραδείγματα φωνητικών διαφοροποιήσεων:

- **έρρινα** και **μη έρρινα** φωνήεντα (πβ. Το φωνήεν ο στις λέξεις *bone* - *κόκαλο*)
- **διαρκή** και **στιγμαία** σύμφωνα (πβ. θ – τ στις λέξεις *πάθος* - *πάτος*)

(αρκετές έρευνες ακολουθούν
την πρώτη των Eimas κ.σ.1971 αργότερα)

¹⁹ **Ικανότητες φωνητικής κατηγοριοποίησης ήχου αντίστοιχες με ενηλίκων ομιλητών**

Εξήγηση του γιατί παρατηρούνται και σε βρέφη;;

Νατιβισμός:

Χρειάζεται να υποθέσουμε έμφυτη γνώση των λίγων
φωνητικών διακρίσεων που χρησιμοποιούν οι γλώσσες
(π.χ. ότι υπάρχουν ηχηρά και άφωνα σύμφωνα, έρρινα και μη
έρρινα φωνήεντα)

vs.

Κονστρουκτιβισμός:

Η φωνητική κατηγοριοποίηση εφικτή
και στα ανώτερα θηλαστικά (Kuhl 1975),
ίσως λόγω ίδιας ανατομίας της ακοής
& πιθανώς ευαισθητοποίησης και του εμβρύου
σε φωνητικές διαφορές

Πιο συγκεκριμένα ευρήματα:

Βρέφη 1-4 μηνών:

Αντίληψη φωνητικών διαφορών
ξεχωρίζουν συλλαβές

που διαφέρουν ως προς ένα φωνητικό στοιχείο

(Eimas, Siqueland, Jusczyk & Vigorito 1971,

Bertoncini, Bijeljic-Babic, Blumstein & Mehler 1987, Jusczyk 1997).

- Αντιλαμβάνονται διαφορές ανάμεσα σε σύμφωνα κυρίως αλλά και φωνήεντα πρόσθετες στο ηχηρό-άφωνο των συμφώνων (δηλ. π.χ. ηχηρό *ba* – άφωνο *pa*): π.χ. στοματικό *ba* - έρρινο *ma* όπως και διαφορές τόπου άρθρωσης (διχειλικό *ba* - υπερωικό *ga*).
- Άγνωστο μόνο το εάν καταφέρνουν όλες τις φωνητικές διακρίσεις των γλωσσών του κόσμου τόσο νωρίς (π.χ. ίσως όχι των τριβόμενων συμφώνων *ασ/αζ*, *φα/θα*).

Από τον 2^ο μήνα:

Αντίληψη προσωδιακών αντιθέσεων,
δηλαδή διαφορών μελωδίας

π.χ.

ξεχωρίζουν μελωδίες
ακόμη κι αν οι ήχοι παράγονται
σε διαφορετική συχνότητα

(π.χ. με υψηλή τσιριχτή φωνή ή χαμηλή και μπάσα)
(Kuhl & Miller 1982, Morse 1972).

**Ο ρόλος της μάθησης στην αντίληψη:
σε κάθε γλώσσα μαθαίνουμε να ακούμε ορισμένες
μόνο φωνητικές διαφορές και όχι άλλες**

- **Βρέφη αρχικά αντιλαμβάνονται όχι μόνο φωνητικές διαφορές μητρικής γλώσσας αλλά και άλλων γλωσσών,** π.χ. γιαπωνεζάκια τη διαφορά /la/-/ra/ παρότι στη γλώσσα τους δεν χρησιμεύει (Eimas κ.σ. 1987, Werker & Pegg 1992).
- **Αργότερα όμως περιορίζονται ΜΟΝΟ στις διαφορές που χρησιμοποιούνται στη μητρική τους γλώσσα.** Έτσι, τα γιαπωνεζάκια στους 12 μήνες δεν ακούν πια τη διαφορά ρ-λ. Προσαρμογή στη μητρική γλώσσα αρχίζει σταδιακά από 8 μήνες, αρχικά για τα φωνήεντα (Bertoncini κ.σ. 1992), περίπου όταν αρχίζει η κατανόηση των πρώτων λέξεων.

Θεωρητική εξήγηση: μάθηση μέσα από εμπειρία με μητρική γλώσσα και όχι μόνο από βιολογικά καθορισμένες ικανότητες (Jusczyk 1997)

Αντίληψη λέξεων: 2^ο εξάμηνο της ζωής

α) Αναγνώριση λέξεων με βάση φωνητικές ιδιότητες (δηλ. τμήματα ήχου και συνδυασμούς τους)

6-9 μηνών:

Διακρίνουν λέξεις της γλώσσας τους
από λέξεις άλλων γλωσσών

με βάση:

- **Επιμέρους τμήματα ήχου** (φωνητικές ιδιότητες)
- **Συνδυασμούς τμημάτων ήχου** (ή φωνοτακτικές ιδιότητες): αναγνωρίζουν συνδυασμούς που «επιτρέπονται» στη γλώσσα τους (πβ. ποτέ *tm* στην αρχή αγγλικών λέξεων) και προτιμούν αυτούς που ακούγονται συχνότερα (Jusczyk, Luce & Charles-Luce 1994).

β) Αναγνώριση λέξεων με βάση προσωδιακές ιδιότητες δηλ. τη μελωδία τους

Στους 6 μήνες:

- Διακρίνουν τις λέξεις της γλώσσας τους από αυτές άλλων γλωσσών με βάση το ρυθμό (ή τονισμό των λέξεων) και τον επιτονισμό (Jusczyk, Cutler & Redanz 1993).

Πριν τους 9 μήνες:

- Προτιμούν τον επικρατέστερο ρυθμό/τονισμό των λέξεων της γλώσσας που μαθαίνουν, π.χ. ότι τονίζονται στη λήγουσα στα γαλλικά (Jusczyk, Cutler & Redanz 1993).
- Δείχνουν ευαισθησία στις παύσεις ανάμεσα σε φράσεις και προτάσεις που σηματοδοτούν και το τέλος μιας λέξης (Jusczyk, Hirsh-Pasek, Kemler-Nelson, Kennedy, Woodward & Piwoz 1992).

Μέχρι τους 9 μήνες βρέφη έχουν αρχίσει να μαθαίνουν πώς λειτουργεί η γλώσσα τους στο επίπεδο του ήχου τόσο ως προς τα φωνητικά του στοιχεία (ή κομμάτια ήχου) όσο και την προσωδία του (μελωδία).

Μπορούν αργότερα να χρησιμοποιήσουν ό,τι κατέχουν για το γλωσσικό ήχο για το περαιτέρω βήμα ΚΑΤΑΤΜΗΣΗΣ της ομιλίας σε μονάδες με νόημα, δηλ. σε λέξεις, φράσεις και προτάσεις, και για να μάθουν μεταξύ άλλων τη σύνταξη της γλώσσας τους (βλ. π.χ. Hirsh-Pasek et al. 1987, Gleitman 1990)

ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Δεκαετία '70:

Στροφή στη μελέτη της ανάπτυξης επικοινωνιακών ικανοτήτων, μεταξύ άλλων των προλεκτικών δηλ. των «προπομπών» της γλωσσικής επικοινωνίας

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΛΗΘΩΡΑΣ ΕΡΕΥΝΩΝ: π.χ.

- Υπάρχει επικοινωνία πριν από τις πρώτες λέξεις;
- Ποια τα χαρακτηριστικά της;
- Σχετίζεται η προλεκτική επικοινωνία με τη μεταγενέστερη ανάπτυξη της γλώσσας;
- Πότε εμφανίζεται για πρώτη φορά πρόθεση επικοινωνίας;
- Τι σκοπούς εξυπηρετεί η επικοινωνία για τα βρέφη;

ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗΣ ΠΡΟΘΕΣΗΣ

Τα παιδιά από τη γέννησή τους
επιδίδονται σε συμπεριφορές
χωρίς όμως επικοινωνιακή πρόθεση
(π.χ. κλάμα, γέλιο, χειρονομίες, εκφράσεις προσώπου,
φωνοποιήσεις)

Οι γονείς ερμηνεύουν όμως τις συμπεριφορές αυτές ως
επικοινωνιακές, δηλ. τις προσδίδουν νόημα
ή αναγνωρίζουν επικοινωνιακή πρόθεση
(Lock 1978, 1980; Newson 1978; Snow 1977).

Όχι όμως αυθαίρετα ή τυχαία
αλλά με σταθερό τρόπο και μετά από μήνες
(Meadows, Elias & Bain 2000)

ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗΣ:

Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΩΝ ΒΡΕΦΟΥΣ

από γονείς κρίσιμη προϋπόθεση,
 διευκολύνει το συγχρονισμό της αλληλεπίδρασης
 δηλ. τον πρώτο ασυναίσθητο συντονισμό του βρέφους με την
 ομιλία των γονιών
 και την εμφάνιση επικοινωνιακής πρόθεσης.

Harding (1982, 1983):

Κυρίως βοηθά τα παιδιά να καταλάβουν
 ότι οι ήχοι τους (ή φωνοποιήσεις ή φωνήσεις)
 έχουν νόημα για τους γονείς
 και ότι μπορούν να χρησιμοποιούν ήχους
 για να πετύχουν διάφορους σκοπούς.
 Π.χ. να ζητήσουν κάτι από γονείς

Vygotsky 1978:

**Ανάπτυξη της γλώσσας:
αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης
βιολογικών και κοινωνικών παραγόντων**

Όλες οι ανώτερες νοητικές λειτουργίες
έχουν τις ρίζες τους
στην κοινωνική αλληλεπίδραση νωρίς στη ζωή
και αργότερα εσωτερικεύονται.

(εδώ οι ρίζες στο πώς αντιδρούν οι γονείς,
τί νόημα προσδίδουν στις φωνοποιήσεις βρέφους,
ώστε τα βρέφη να μάθουν να φωνοποιούν σκόπιμα
για να πετύχουν κάτι (δηλ. με πρόθεση επικοινωνίας)

Πιο αναλυτικά:
Δύο φάσεις
στην ανάπτυξη της επικοινωνίας
κατά τον 1^ο χρόνο της ζωής

- 1. Πρωτογενής διποκειμενικότητα:**
δυναμική επικοινωνία (γονιός-παιδί)
συνήθως από τον 5^ο μήνα
- 2. Δευτερογενής διποκειμενικότητα:**
τριαδική επικοινωνία (γονιός-παιδί-ένα
αντικείμενο/φαινόμενο) από τον 9^ο μήνα

Δυναδική επικοινωνία παιδί - άλλος/η

Τριαδική επικοινωνία παιδί-άλλος- αντικείμενο/φαινόμενο

ΠΡΩΤΟΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ

η πρώτη συστηματική δυαδική επικοινωνία

Kaye & Fogel (1980), Collins (1985), Trevarthen (1975)

- **Ρίζες στο νεογέννητο**: συγχρονισμός αλληλεπίδρασης (Condon & Sanders 1974): ικανότητα βρέφους να παρακολουθεί συστηματικά τις κινήσεις των άλλων και να σταματά όταν τις σταματούν (αν και αντανακλαστικά μάλλον και ασυναίσθητα)
- **3 μηνών**: συστηματική πλέον εναλλαγή ρόλων ακροατή-ομιλητή, δηλ. παρακολουθήση και σιωπή όταν μιλά ο άλλος και απόκριση όταν σταματήσει (Kaye & Wells 1980). Αναπτύσσεται σταθερά έως τους 5 μήνες (Papousek & Papousek 1989). Αποτέλεσμα συντονισμένης δραστηριότητας όχι μόνο μητέρας αλλά και βρέφους (Murray & Trevarthen 1986).

Πρωτοσυνομιλίες: πρωτογενής διυποκειμενικότητα (Trevarthen 1975)

- Έως το τέλος του 1^{ου} εξαμήνου: συστηματική εμπλοκή σε «πρωτοσυνομιλίες» (Trevarthen 1975): παρακολούθηση της ομιλίας, των εκφράσεων προσώπου και των κινήσεων των άλλων, ανταπόκριση και αναμονή νέας αντίδρασης από τους γονείς.
- Η δυαδική αυτή επικοινωνία δεν έχει ακόμη περιεχόμενο, δηλ. το παιδί δεν μεταδίδει συγκεκριμένο νόημα στους άλλους. Δεν λέει κάτι συγκεκριμένο πέρα από το ασαφές μήνυμα «τι ωραία που είμαι μαζί σου!».
- Ωστόσο, θεμέλιο της επικοινωνιακής ικανότητας
- Ψυχολογικά σημαντική και γιατί το παιδί αποκτά συναίσθηση της αυτονομίας του από τους άλλους όπως και ότι μπορεί να συντονιστεί μαζί τους (Halliday 2004)

Η συμβολή των γονιών στην κατοχύρωση της δυαδικής επικοινωνίας

- **Βοηθούν στην υιοθέτηση της δομής της συνομιλίας**, δηλ. στο συντονισμό της εναλλαγής των ρόλων ομιλητή-ακροατή.
- **Κρίσιμο το ότι αποδίδουν νόημα στις φωνήσεις του μωρού**, επίσης στα χαμόγελα και τις κινήσεις του. **Αποδέχονται το παιδί ως νοηματοδότη** παρότι το ίδιο δεν νοηματοδοτεί ακόμη από πρόθεση.
- **Ενθαρρύνουν το παιδί να φωνοποιεί και να μιμείται εκφωνήσεις άλλων** (μια πρώτη αντανακλαστική μάλλον μίμηση ήχων παρούσα ήδη στο νεογέννητο, βλ. Kougioumoutzakis 1983)
- **Παιδιά με διαταραχές** (π.χ. σύνδρομο Down) δυσκολεύονται στη φάση αυτή (βλ. Locke 1993).

ΤΡΙΑΔΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΑΝΑΔΥΣΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗΣ ΠΡΟΘΕΣΗΣ

2^ο εξάμηνο της ζωής

Δευτερογενής διυποκειμενικότητα

(Trevarthen 1994)

Κρίσιμη εξέλιξη γύρω στους **9 μήνες**,
εστίαση της προσοχής σε ένα αντικείμενο
από κοινού με τον άλλο

(joint attention, Tomasello 1993, Trevarthen & Hubley 1978)

Τριαδική σχέση: παιδί, αποδέκτης, αντικείμενο
Συνδυάζει πλέον

σχήματα δράσης κατευθυνόμενα προς αντικείμενα
με σχήματα δράσης απευθυνόμενα σε ανθρώπους

(Bates et al.: ~8-10 μήνες)

Κρίσιμα στοιχεία τριαδικής επικοινωνίας:

1. Βούληση/εκούσια = επικοινωνιακή πρόθεση. Halliday (2004): όταν το παιδί μπορεί πια να μετακινηθεί στο χώρο, οι ανάγκες του τροποποιούνται και πλέον αντιδρά όχι μόνο ακούσια αλλά και κατά βούληση. Διακατέχεται ειδικότερα από ένα κίνητρο ή σκοπό, να χρησιμοποιεί ενήλικες για να αποκτήσει κάτι ή για να μοιραστεί σκέψεις/συναισθήματα.
2. Ξεχωρίζει ένα αντικείμενο από την όλη εμπειρία του, το «δείχνει» έστω με το βλέμμα και μπορεί να κατανοήσει το δείξιμο εκ μέρους των ενηλίκων. **Θεμέλιο για την ανάπτυξη λέξεων**, οι οποίες από τη φύση τους πάντα ξεχωρίζουν κάτι από το περιβάλλον από κοινού με τους άλλους. Ειδικότερα των πρώτων «αναφορικών» λέξεων, δηλαδή εκείνων που δείχνουν ένα αντικείμενο συνήθως (π.χ. αυτό!). **Νοητικά κρίσιμη εξέλιξη**, γιατί συνιστά μια πρώτη κατανόηση του κόσμου, δηλ. έναν **πρώτο επιμερισμό περίπλοκων βιωμάτων** (Kaplan & Werner 1963).

ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΕΚΦΡΑΣΗ

(π.χ. Bloom 1993, Trevarthen 1982)

η κινητήρια δύναμη για ανάπτυξη γλώσσας

Κίνητρα επικοινωνίας απαραίτητα
για ανάπτυξη των ικανοτήτων γλωσσικής επικοινωνίας.
Σημαντική η επιθυμία των παιδιών
να μοιραστούν επιθυμίες και εμπειρίες.

Βλ. π.χ. Υπόθεση ψυχολόγου *Trevarthen* (2002)
για **τρία θεμελιώδη κίνητρα**

- α) *Επικέντρωση προσοχής σε κάτι στο περιβάλλον*
- β) *Ρύθμιση ζωτικών λειτουργιών (π.χ. Να φάει)*
- γ) *Επικοινωνιακό κίνητρο (π.χ. Να μοιραστεί κάτι)*

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ Ή ΣΚΟΠΟΙ Ή ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ: ΔΙΑΦΟΡΑ ΕΙΔΗ ΜΑΚΡΟΠΡΟΘΕΣΜΑ

με άλλα λόγια,

Γιατί επικοινωνούν τα παιδιά;

Αρχικά τουλάχιστον για δύο λόγους:

1. Για να ζητήσουν κάτι από άλλους

(οι ρίζες του χειρισμού των άλλων μέσα από την επικοινωνία)

1. Για να σχολιάσουν κάτι για τους άλλους και τον εαυτό τους

(οι ρίζες της σκέψης)

ΠΡΩΤΟΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ & ΠΡΩΤΟΑΝΑΦΟΡΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Bates et al. (1975, 1977, 1979, 1988)

Οι πρώτες προσπάθειες του παιδιού να καθοδηγήσει τους άλλους μέσα από την επικοινωνία συνιστούν ορόσημα της ανάπτυξης.

Δύο εντέλει τύποι επικοινωνιακής πρόθεσης νωρίς:

1. **ΠΡΩΤΟΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΕΣ** χρήσεις: ΖΗΤΑΝΕ ΚΑΤΙ
(προπομποί αιτημάτων, προσταγών..., π.χ. **κοίτα!**)
2. **ΠΡΩΤΟΑΝΑΦΟΡΙΚΕΣ** χρήσεις: ΣΧΟΛΙΑΖΟΥΝ ΚΑΤΙ
(προπομποί εκφράσεων που αναφέρονται στον κόσμο)
π.χ. **Σκυλάκι (πέρασε)**

Πιο αναλυτικά, υποθέσεις για ΠΡΩΙΜΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ από τη βρεφική ηλικία έως αργότερα στη νηπιακή

Π.χ. Halliday (1975, 1979, 1982)

Διαδραστική

Εδραίωση και διατήρηση επικοινωνιακής επαφής με τους άλλους (μιλάμε για να είμαστε μαζί)

Εργαλειακή

Αίτημα αντικειμένου... (θέλω τη μπάλα)

Κατευθυντική

Αίτημα δράσης (πάρε με αγκαλιά)

Πληροφοριακή

Κατευθύνει προσοχή αποδέκτη σε ένα αντικείμενο ή γεγονός (κοίτα το σκυλάκι)...

Προσωπική

Έκφραση προσωπικότητας: απόρριψη ή έκφραση ικανοποίησης . (π.χ. Χαρά ή άρνηση)

Ευριστική

Χρήση της γλώσσας για εξερεύνηση της πραγματικότητας

Φανταστική

Χρήση γλώσσας για δημιουργία φανταστικών κόσμων.

Επιπρόσθετες απόπειρες για κατηγοριοποίηση επικοινωνιακών προθέσεων

(π.χ. Bruner 1981, Dore 1974, Sugarman 1984)

- **Απόρριψη** (π.χ. δηλώνει ότι δεν αποδέχεται προσφορά τροφής, παιχνιδιού) -αναδύεται γύρω στους 8 μήνες όταν το παιδί αρχίζει να αυτονομείται από τους άλλους και να αρνείται)
- **Αίτημα** (για αντικείμενο, για πράξη, για κοινωνική αλληλεπίδραση)
- **Σχόλιο** (π.χ. δείχνει κάτι, το κρατά για να πει κάτι)

Συχνότητα επικοινωνίας

(Wetherby, Cain, Yonclas, & Walker 1988, Wetherby, Yonclas, & Bryan 1989)

αυξάνει με την ηλικία:

μέση συχνότητα

12 μήνες: 1 επικοινωνιακή πράξη /λεπτό

24 μήνες: 5 επικοινωνιακές πράξεις /λεπτό

**Παιδιά με γλωσσική καθυστέρηση:
χαμηλότερη συχνότητα επικοινωνίας**

ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

**Χωρίς φωνοποιήσεις
Διάφορες συμπεριφορές**

1. Συντονισμός βλέμματος για αμοιβαία προσοχή
2. Προλεκτικές χειρονομίες

**Με φωνοποιήσεις
(ηχητική)**

1. Προλεκτικές φωνήσεις
2. Πρωτολέξεις

+ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΙ ΤΟΥΣ

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΧΩΡΙΣ ΦΩΝΟΠΟΙΗΣΕΙΣ

1. Συντονισμός βλέμματος / Αμοιβαία προσοχή

Επικέντρωση βλέμματος:

ο πιο «απλός» τρόπος επικοινωνίας

(Butterworth 1991, Tomasello 1995)

Βασικό συστατικό της τριαδικής σχέσης

παιδί-αποδέκτης-αντικείμενο

(Bakeman & Adamson 1984)

Εστίαση προσοχής από κοινού με τον άλλον:

• 30 % μόνο παιδιών 2 μηνών: αμοιβαία προσοχή

• 100% » 14 μήνες (Scaife & Bruner 1975)

• **Πριν τους 9 μήνες:** απλή ένδειξη ενδιαφέροντος ΔΕΝ είναι δείκτης επικοινωνιακής πρόθεσης (Tomasello 1995)

• **Αναπροσδιορισμός βλέμματος από αντικείμενο σε αποδέκτη: 10-12 μήνες** (π.χ. Corkum & Moore 1995, 1998)

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΧΩΡΙΣ ΦΩΝΗΣΕΙΣ

2. Προλεκτικές χειρονομίες

Αντανακλούν

γνωστικές και επικοινωνιακές ικανότητες
απαραίτητες για ανάπτυξη γλώσσας

Χρησιμοποιούνται

1. εκούσια
2. παραγωγικά, δηλ. συνδυάζονται δημιουργικά
με άλλες χειρονομίες ή λέξεις

Δύο ειδών:

Δεικτικές και Συμβολικές

ΔΕΙΚΤΙΚΕΣ χειρονομίες

- Προσπαθώ να φτάσω κάτι
- Ζητώ κάτι
- Δίνω κάτι
- Δείχνω κάτι
- Δείχνω με το δάχτυλο

⇒ Έλξη προσοχής αποδέκτη
σε κάποιο αντικείμενο/
συμβάν/κατάσταση
⇒ ΠΡΩΤΟΑΝΑΦΟΡΑ
ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗΣ
ΠΡΟΘΕΣΗΣ

ΣΥΜΒΟΛΙΚΕΣ χειρονομίες

Συμβατικές κινήσεις
χεριών/σώματος ή
εκφράσεις προσώπου με
σχετικά σταθερή σημασία
Αρχικά μέρος ρουτίνας...
Αργότερα ανεξάρτητες
π.χ.
κουνάει χέρι για να
χαιρετίσει, κάνει «έλα-έλα»
ανοιγοκλείνοντας παλάμες,
χτυπάει παλαμάκια για να
πει «μπράβο», κουνάει
δάχτυλο για να «μαλώσει» ή
να πει «μη»

Πρωτογλώσσα Halliday (1975, 2004)

Μετά τους 9 μήνες
Χρήση ήχων -ενίοτε μαζί με χειρονομίες-
για να εκφραστεί ένα νόημα

Σημεία είτε επινοημένα από το παιδί
είτε από μίμηση ενηλίκων,
π.χ.

- ειδικός τόνος φωνής για να εκφράσει χαρά (εε!)
- μια συλλαβή για να ζητήσει κάτι (νια)
- υψηλός επιτονισμός όταν ζητά κάτι (γκι!)
- χαμηλός επιτονισμός όταν σχολιάζει κάτι (γκα)

Πρωτολέξεις =

όχι ακόμη λέξεις γλώσσας ενηλίκων (δηλ. συμβατικές)
αλλά ιδιόρρυθμες προσωπικές επινοήσεις

ΓΝΩΣΙΑΚΑ ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΑ νοητικές προϋποθέσεις για ανάπτυξη γλωσσικής επικοινωνίας

Κονστρουκτιβισμός:

Στενή σχέση αισθητηριοκινητικής νοημοσύνης
(κατά τη θεωρία Piaget) με ανάπτυξη γλώσσας
(π.χ. Bates 1975, 1976, 1979, 1999, Anisfeld 1984)

Νατιβισμός:

Καμιά σχέση γλωσσικής-νοητικής ανάπτυξης,
γιατί η γλώσσα αυτόνομο σύστημα
(π.χ. Pinker 1994)

ΣΗΜΑΣΙΑ ΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Piaget (1936), Bates, Camaioni & Volterra (1975) κ.λπ.

Piaget: Τα παιδιά γεννιούνται με **αντανακλαστικές κινήσεις**
(π.χ. κίνηση χεριών...).

Συνεχής εξάσκηση →

τα παιδιά μπορούν να προβλέψουν κινήσεις με βάση ένα στόχο
και να τις πραγματοποιούν **εκούσια, δηλ. από βούληση**

= **ΣΧΗΜΑΤΑ ΔΡΑΣΗΣ**:

αλληλουχία πράξεων,

στην αρχή υλικών (δηλ. συμπεριφορών)

και μετά νοητικών (δηλ. μόνο στο μυαλό) με κάποια οργάνωση

→

κάθε φορά πιο πολύπλοκες.

Πρώτες εκούσιες συμπεριφορές (8-12 μήνες): σχήματα
δράσης κατευθυνόμενα **προς κάποιο συγκεκριμένο ΣΤΟΧΟ**

= βάση για την ανάπτυξη επικοινωνιακής πρόθεσης

Ικανότητα μίμησης

- **Ρίζες στην αντανακλαστική μίμηση νεογέννητου**
(για κινήσεις προσώπου και ήχους)
(Kougioumoutzakis 1983, Maratsos 1973)
- **Σποραδική αρχικά, πιο συστηματική αργότερα**
παρακολουθεί επίμονα, καταβάλλει προσπάθεια έως και αυτοδιορθώνεται μερικές φορές.
- **Τι μιμείται;**
 - ως επί το πλείστον ήχους που μοιάζουν με φωνήεντα
 - τον τόνο και τη μελωδική κίνηση της φωνής των άλλων
(Masataka 1992) -ικανότητα που χάνεται αργότερα εάν η γλώσσα τους δεν χρησιμοποιεί τέτοιες ηχητικές διαφοροποιήσεις (Siegel et al. 1990)
- **Μίμηση εκφράσεων προσώπου μειώνεται υπέρ φωνητικής μίμησης** μεταξύ 4,5-6 μηνών (Pawlby 1977)

- Μίμηση από βούληση και πρώτη αναπαράσταση εμπειρίας γύρω στους 8 μήνες (Piaget)
- Εξηγεί ίσως και ικανότητα βαβίσματος -δηλ. παραγωγή πρώτων συλλαβών ή το συντονισμό της άρθρωσης με αυτή των ενηλίκων. Γενικότερα μετά τους 8 μήνες παράγουν όλο και περισσότερους ήχους που μοιάζουν με της γλώσσας.
- Σημαντική και η μίμηση εκ μέρους της μητέρας, ειδικά των εκφωνημάτων στα οποία αποδίδουν σημασία. Τα παιδιά αντιδρούν προσαρμόζοντας τα εκφωνήματά τους σε αυτά της μητέρας.
- Καθυστέρηση όταν οι μητέρες δεν μιμούνται τα παιδιά και δεν εμπλουτίζουν με νόημα τα εκφωνήματα των παιδιών (Tomasello, Mannle & Kruger 1986)

**Ικανότητα κατανόησης/συναίσθησης
ότι οι άλλοι έχουν επικοινωνιακές προθέσεις**

**Αναγνώριση επικοινωνιακής πρόθεσης άλλων
θεμέλιο**

για κατανόηση του νοήματος γλωσσικών εκφράσεων

(Tomasello 2003)

Πρώτο βήμα προς «θεωρία του νου»,

δηλ. κατανόηση νοητικών φαινομένων
ειδικότερα εδώ ότι οι άλλοι σκέφτονται και νιώθουν.

Κατάκτηση μονιμότητας αντικειμένου

- Πιαζέ: κρίσιμη εξέλιξη στην κατανόηση εμπειρίας, ειδικότερα συναίσθηση ότι αντικείμενα υπάρχουν ακόμη κι όχι ορατά.
- Απαραίτητη για να εμφανιστούν οι λέξεις που «δείχνουν» συγκεκριμένα αντικείμενα, δηλ. ουσιαστικά.
- Παρατήρηση της κίνησης αντικειμένου προϋπόθεση για χρήση λέξεων που δηλώνουν εξαφάνιση και γενικότερα μετακινήσεων (π.χ. *πάει, έπεσε*) (McCune-Nicolich 1981).

Κατάκτηση σχήματος «μέσων-σκοπού»

- Περίπου στα μέσα του 2^{ου} εξαμήνου της ζωής.
- Απαραίτητη για χρήση εκφωνημάτων/χειρονομιών για έκφραση επικοινωνιακής πρόθεσης, δηλ. με σκοπό να χρησιμοποιήσουν τους ενήλικες για να πετύχουν κάτι.

Χρήση συμβόλων

- Η γλώσσα μία μόνο εκδήλωση της συμβολικής σκέψης (κατά τον Πιαζέ και άλλους αναπτυξιακούς ψυχολόγους)
- Προηγείται η προσποίηση στο συμβολικό παιχνίδι
- Συμβολική σκέψη = νοητική αναπαράσταση κόσμου
- Πριν από τη γλώσσα υπάρχει νοημοσύνη και επικοινωνία που δεν είναι κατά βάση συμβολικές
- Η γλώσσα αναδύεται όταν συγκλίνει η συμβολική σκέψη με τη συμβολική επικοινωνία

Η χειρονομία του δειξίματος

Περίπλοκη επικοινωνιακή συμπεριφορά

Φυσικό άπλωμα του χεριού προς κάτι

σταδιακά μετατρέπεται

σε συντομευμένο συμβατικό τρόπο

για επικέντρωση της προσοχής σε κάτι

(Lock 1980)

Προηγείται

της ανάπτυξης λέξεων

για συγκεκριμένα αντικείμενα

(δηλ. αναφορικών λέξεων, συνήθως ουσιαστικών)

- **9 μήνες: παιδιά κατανοούν δείξιμο των άλλων**
- **12 μήνες: δείχνουν τα ίδια**, δηλ. περίπου παράλληλα με τις πρώτες τους λέξεις.
 - Παρακολουθούν μάλιστα τη μητέρα κατά τη διάρκεια ή αμέσως μετά για να βεβαιωθούν ότι παρακολουθεί τί δείχνουν (π.χ. Butterworth 1991, Ferruchini & Camaioni 1993).
- **Δείξιμο συνδυάζεται όλο και περισσότερο με εκφωνήματα**, τα οποία όμως υπερσχύουν μακροπρόθεσμα έναντι του δειξίματος.
- **Αυτισμός**: λιγότερες χειρονομίες δείξης και πρωτοπροστακτικές μόνο χρήσεις τόσο των χειρονομιών όσο και των εκφωνημάτων, δηλ. ζητάνε κάτι αλλά δεν σχολιάζουν (Baron-Cohen 1991).

ΠΡΩΙΜΗ ΦΩΝΗΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Πρώιμες φωνοποιήσεις
(δηλ. παραγωγή ήχων ή εκφωνημάτων)
πριν τις πρώτες λέξεις κυρίως

Κρίσιμα ερωτήματα:

1. Πρόκειται για απλά αντανακλαστικά; Με άλλα λόγια αποτέλεσμα βιολογικής ωρίμανσης; ή για αποτέλεσμα μάθησης μέσω αλληλεπίδρασης με το γλωσσικά ερεθίσματα;
2. Καθορίζουν τη μετέπειτα μάθηση των πρώτων λέξεων και γενικότερα την κατάκτηση της γλώσσας;
2. Ποια τα χαρακτηριστικά τους;

Γλωσσολόγος Jakobson (1941, 1949)

Δημοφιλής άποψη μέχρι πρόσφατα,
βασισμένη σε περιγραφές των προλεκτικών
εκφωνημάτων σε ημερολόγια γονιών:

Τα εκφωνήματα της προλεκτικής περιόδου
δεν έχουν σχέση
_με τη μεταγενέστερη κατάκτηση της γλώσσας

ΑΣΥΝΕΧΕΙΑ

μεταξύ προγλωσσικών εκφωνημάτων και πρώτων λέξεων
(η θέση του νατιβισμού)

⁶² ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ JAKOBSON

- Τα βρέφη παράγουν με ευκολία μεγάλη ποικιλία και δύσκολων ήχων, ακόμη και όσων δεν χρησιμοποιούνται στη γλώσσα που μαθαίνουν.
- Όταν τα παιδιά παράγουν τις πρώτες λέξεις, περιορίζουν ξαφνικά τους ήχους τους μόνο σε αυτούς που χρησιμοποιεί η γλώσσα τους.
- Μεσολαβεί μια «περίοδος σιωπής» μεταξύ προλεκτικής και λεκτικής περιόδου (Carroll 1960, Velten 1943).
-

Θέση Jakobson:

προγλωσσικές φωνήσεις

είναι βιολογικά προκαθορισμένες ρουτίνες που δεν επηρεάζονται από το γλωσσικό περιβάλλον

Ίδια με θέση νατιβισμού

Οδηγεί αργότερα σε υποθέσεις όπως, π.χ.

Το βάβισμα,

δηλ. η παραγωγή συλλαβών

στο τέλος βρεφικής ηλικίας

εμφανίζεται σε κωφά παιδιά

στην ίδια ηλικία με τα υπόλοιπα παιδιά

(Lenneberg 1967).

[ΟΙ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΥΤΕΣ

ΑΜΦΙΣΒΗΤΟΥΝΤΑΙ ΟΜΩΣ ΑΡΓΟΤΕΡΑ, βλ.

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Συστηματική καταγραφή και ανάλυση
προγλωσσικών φωνήσεων
με αυστηρή όμως πλέον μεθοδολογία
και προηγμένες τεχνολογίες
(ψηφιακές ηχογραφήσεις,
φασματογραφήματα ήχου κ.λπ.)

Καμία έρευνα δεν επιβεβαίωσε τις
υποθέσεις του Jakobson

Σύγχρονες έρευνες:

Π.χ. Oller 2000, MacCune & Vihman 2001, Vihman 1997.

Τα παιδιά παράγουν
αρχικά λίγους ατελείς ήχους
(και όχι πολλούς και περίπλοκους).

Οι ήχοι αυτοί σταδιακά

- 1) Ωριμάζουν δηλ. προσεγγίζουν όλο και περισσότερο το πώς παράγονται συλλαβές στις γλώσσες του κόσμο
- 2) Μοιάζουν επιπλέον στη γλώσσα του περιβάλλοντος. Αποκτούν δηλ. όλο και περισσότερες ιδιότητες της.

[βλ. λεπτομέρειες στη συνέχεια]

Σύγχρονες έρευνες υποστηρίζουν εντέλει

ΣΥΝΕΧΕΙΑ

ανάμεσα στους προγλωσσικούς
και στους γλωσσικούς ήχους
(θέση του κονστρουκτιβισμού)

**Οι πρώτες λέξεις βασίζονται
σε γνώσεις και ικανότητες
(επικοινωνιακές, φωνολογικές...)
που προϋπάρχουν στο βρέφος
δηλ. κατά την περίοδο
των προγλωσσικών φωνήσεων.**

ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Από έρευνες που συγκρίνουν προγλωσσικές φωνήσεις με πρώτες λέξεις σε πολλές γλώσσες

κυρίως π.χ.

- Προγλωσσικοί ήχοι μοιάζουν με ήχους πρώτων λέξεων (Locke 1980, Oller, Wieman, Doyle & Ross 1976) (π.χ. *μαμά, κακά, νταντά, νάνι, μπαμπά, γιαγιά*).
- Προγλωσσικοί ήχοι διαφέρουν από γλώσσα σε γλώσσα, έχουν δηλ. προσαρμοστεί λίγο στη μητρική γλώσσα. ΠΕΙΡΑΜΑ: Αναγνώριση από ενήλικες της γλώσσας που μιλιέται στο περιβάλλον των βρεφών με βάση τις φωνήσεις βρεφών (de Boysson-Bardies, Sagart & Durand 1984, de Boysson-Bardies, Sagart, Halle & Durand 1986).

- Καμιά «περίοδος σιωπής» ανάμεσα στις πρώτες λέξεις και τις προγλωσσικές φωνήσεις. Αντιθέτως, συνύπαρξή τους για κάποιο διάστημα, δηλ. προγλωσσικοί ήχοι συνεχίζουν και μετά τις πρώτες λέξεις. Όμως, σταδιακά μειώνονται ενώ αυξάνονται αντιθέτως οι γλωσσικοί. (Elbers & Ton 1985, Jouanjan-L'Antoene 1994, Karousou 2003, Oller 2000, Vihman & Miller 1988).

Eilers & Oller (1994), Oller & Eilers (1988):

- **Κωφά παιδιά: καθυστέρηση στο «βάβισμα».**
 - Παιδιά με κανονική ακοή → βάβισμα 6-10 μήνες
 - Παιδιά με κώφωση → βάβισμα 11-25 μήνες & διαφορετικό από «φυσιολογικών» παιδιών.
- **Παιδιά που μαθαίνουν νοηματική γλώσσα:**
Περίοδος βαβίσματος με νεύματα. Πειραματίζονται με συνδυασμό χειρονομιών. Προγλωσσικά νεύματα απαραίτητα για γλωσσική ανάπτυξη ακριβώς όπως και οι προγλωσσικές φωνήσεις.

**Συμπέρασμα:
Προγλωσσικά εκφωνήματα:
προϋπόθεση γλωσσικής ανάπτυξης**

Επιπλέον,

**κάποια είδη εκφωνημάτων κοινά σε όλα τα παιδιά
με «φυσιολογική» γλωσσική ανάπτυξη:**

Π.χ.

**‘Όλα τα παιδιά βαβίζουν μετά τους 7 μήνες
ή παράγουν κανονικές συλλαβές**

Koormans van-Beinum & van der Stelt 1986, Oller et al 1976,

Oller & Seibert 1998, Oller 2000, Plaut & Kello 1999, Vihman 1996...

- Σε περιπτώσεις «μη φυσιολογικής» ανάπτυξης
τα εκφωνήματα είναι λιγότερα
- ή καθυστερούν
- ή διαφέρουν από φυσιολογικών παιδιών

Π.χ.

Σύνδρομο Down, Ειδική γλωσσική διαταραχή,
Αυτισμός. Κώφωση...

(Dodd 1972, Lynch et al. 1995, Oller & Eilers 1988,
Stoel-Gammon 1989)

ΦΩΝΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ προλεκτικής περιόδου

(Oller 2000, Stark 1986, Koopmans-van Beinum & Van der Stelt 1986)

▶▶ 4 περίοδοι ανάπτυξης σχηματικά:

1. Αντανακλαστικοί & άναρθροι ήχοι (~0-2 μήνες)
2. Πρωτόγονη άρθρωση (~2-4 μήνες)
3. Φωνητικό παιχνίδι ή εξάσκηση φωνητικών ικανοτήτων (~4-8 μήνες)
4. Βάβισμα ή παραγωγή συλλαβών (~ 6-10 μήνες)

► Περίοδος αντανακλαστικών & άναρθρων ήχων
(0-2 μήνες)

- Αρχικά μόνο αντανακλαστικοί ήχοι (π.χ. βήχας, κλάμα...):

Ακούσιο προϊόν των βασικών σωματικών λειτουργιών

- Κατά τον 2^ο μήνα: «ψευδοφωνήεντα» (Oller 2000):

Δηλ. σύντομες φωνήσεις με όργανα άρθρωσης σε «ανάπαυση»

Ανοιχτοί ήχοι που θυμίζουν φωνήεντα (α, ου)

αλλά χωρίς πλήρη αντήχησή τους.

Παράγονται κυρίως κατά την κοινωνική αλληλεπίδραση με γονιό και ειδικά όταν σε οπτική επαφή (Stark 1980).

Στις ίδιες συνθήκες αλληλεπίδρασης

και ένα «σιωπηλό παιχνίδι» με τη γλώσσα και τα χείλη

(Trevarthen 1977).

▶▶ Περίοδος πρωτόγονης άρθρωσης

▶▶ (περίπου 2-4 μήνες)

Οι πρώτοι «κλειστοί» ήχοι (που μοιάζουν με σύμφωνα)
παράγονται από παρεμπόδιση εκροής του αέρα
λόγω επαφής της γλώσσας με τον μαλακό ουρανίσκο (υπερώα)

Θυμίζουν τα ουρανικά σύμφωνα
όπως στα **γέρος, χέρι, καιρός**
(περίοδος «αγκού»)

→ Σημαντική μείωση κλάματος και σταδιακή
εξαφάνιση αντανακλαστικών ήχων (~3 μήνες).

→ Φωνήσεις εμφανίζονται τόσο όταν τα παιδιά
αλληλεπιδρούν με άλλους όσο και όταν μόνα τους.

ΟΜΩΣ: Αυξημένη συχνότητα και καλύτερη
ποιότητα όταν αλληλεπιδρούν με ενήλικες

(Bloom 1975, 1977, 1988, Bloom & Esposito 1975,
Bloom, Russel & Wassenberg 1987, Masataka 1993)

Φωνητικό παιχνίδι

επέκταση φωνητικών ικανοτήτων μέσω εξάσκησης
(~4-8 μήνες)

Σημαντική αλλαγή στη φωνητική δραστηριότητα

- Νέοι ήχοι που προκύπτουν από ανακάλυψη νέων δυνατοτήτων τοποθέτησης φωνητικών οργάνων και από την ικανότητα ελέγχου των κινήσεων άρθρωσης.
- Τα πρώτα φωνήεντα με πλήρη αντήχηση, δηλ. σωστή τοποθέτηση της γλώσσας και των χειλιών.
- Εξερευνούνται νέοι «κλειστοί» ήχοι (δηλ. σαν σύμφωνα).
- Συνδυάζουν για πρώτη φορά κλειστούς με ανοιχτούς ήχους και παράγουν ψευδοσυλλαβές, δηλ. πρωτόγονες συλλαβές (με αργή μετάβαση από την κλειστή στην ανοιχτή θέση της φωνητικής οδού).

► Βάβισμα (~ από τους 6-10 μήνες)

Οι πρώτες κανονικές συλλαβές,
δηλ. ίδιες με ενηλίκων

(δηλ. με ταχεία μετάβαση από κλειστή σε ανοιχτή θέση της άρθρωσης)

Παιδιά χωρίς «κανονικές συλλαβές»
στους 10 μήνες

- Κινδυνεύουν για γλωσσικές διαταραχές ή γλωσσική καθυστέρηση αργότερα Jensen, Boggild- Andersen, Schmidt, Ankerhus & Hansen 1988, Yoder, Warren & McCathren 1998)
- Έχουν κάποιο πρόβλημα ακοής (Eilers & Oller 1994, Stoel-Gammon & Otomo 1986, Vinter 1987)

- **Οι συλλαβές συνήθως συνδυάζονται:**
 - είτε με επανάληψη ίδιας συλλαβής (επαναληπτικό βάβισμα π.χ. μπα-μπα)
 - είτε με διαφορετικές συλλαβές (συνδυαστικό βάβισμα π.χ. μπα-μπού)
- **Τα δύο είδη βαβίσματος εμφανίζονται σχεδόν ταυτόχρονα**
 - αλλά μέχρι 6-9 μήνες επικρατεί το επαναληπτικό
 - ενώ το συνδυαστικό επικρατεί από τους 11-14 μήνες

- Προς το τέλος περιόδου βαβίσματος συμπλέγματα συλλαβών με τις φωνολογικές ιδιότητες και γενικότερα τη δομή των πρώτων λέξεων, δηλ. μια τονισμένη συλλαβή σε ένα ενιαίο σύμπλεγμα που θυμίζει εντυπωσιακά μια λέξη (π.χ. παπούκι)
- **Εμφάνιση των ΠΡΩΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ...**
(συνήθως με συλλαβές του βαβίσματος, π.χ. μαμά, μπαμπά, νταντά, κακά, νάνι)

Τέλος

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση**» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

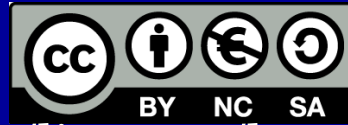
- Έκδοση διαθέσιμη [εδώ](#).

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Δήμητρα Κατή 2015. Δήμητρα Κατή. «Ανάπτυξη του Λόγου. Ενότητα 2: Ανάπτυξη γλωσσικών ικανοτήτων. Προλεκτική περίοδος» Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/ECD4/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως Μη Εμπορική ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.